

Kronika

>>Pokračování z minulého čísla >>

32. Peníze, životní úroveň

V předchozích kapitolách bylo rozvedeno, jak život našich předků ovlivňovala moc světská a moc duchovní. Závěrem nutno uvést ještě moc třetí, skrytou, neviditelnou, neúprosnou, nadřazenou oběma uvedeným mocem – **peníze**.

Co říká moudrost věků o penězích: „In terra summus rex est hoc tempore nummus“ (Peníz je nejvyšším králem, ten celému světu teď vládne) – Každý, kdo má peníze, pluje s příznivým větrem – Peníze jsou pánem světa – Peníze zможou všechno – Když ti peníze chybí, každý tě nerad vidí – Bez peněz v světě darmo se člověk plete – Bez peněz do hospody nelez, praví staré přísloví – Zdá se, že vše se dá koupit nebo získat za peníze. Za peníze bylo možno si předplatit i přebývání v nebi, dokonce i pro mrtvé předky. Jedině přijde-li nevyléčitelná choroba, moc peněz selhává, zdraví koupit nelze. Zdraví je dobro, o němž nevíme, dokud ho neztratíme.

Kdo peníze nemá je jeho společenské postavení špatné a společnost mu to dává znát. Podle množství peněz se dělili i poddaní již od 13. století do několika skupin. Na bohaté – rychtáře, majitele mlýnů a hospod, sedláky, kteří využívali pro práci na svém hospodářství námezdní síly. Nejpobčetnější skupinou byli chalupníci, na nejnižším stupni stála venkovská chudina. Společenský rozdíl mezi sedlákem a chalupníkem byl stejně tak veliký jako mezi bohatým pánem vlastním mnoho poddaných a chudým zemanem nebo rytířem, který třeba neměl ani koně. Trápení s penězi, stesk nad dluhy, nesužovaly jen poddané. Jan z Vartemberka v r. 1523 nejvyšší purkrabí, se přiznává, že má dluhů tolik, že stěží „klín klínem vyrazí“. Zchudlí šlechtici klesali na úroveň měšťanů, či dokonce poddaných. Nejhorší ranou pro urozeného je ztráta majetku, neboť byt byl šlechtic nejurozenější, nic neznamená, je-li chudý.

Kdo peníze neměl, musil si je vypůjčit (našel-li věřitele), nebo žebrat. V každé společnosti byl dluh skutečností velmi tíživou. Kdysi mohl být dlužník pro nesplacení dluhů i prodán do otroctví. Kde všude si osadníci peníze půjčovali, se dovídáme v kapitole 27. Evidování zápůjček bylo velmi pečlivé. Půjčování peněz na vysoký úrok bylo považováno za něco nečistého a křesťanům bylo zakázáno. Zabývali se tím Židé, kteří byli zdatnými obchodníky a bankéři i vyhledávanými věřiteli mezi křesťany, kteří se ocitli ve finančních nesnázích. Nashromáždili tak velké majetky, a proto na ně bývaly pořádány pogromy.

Podle Ottova slovníku naučného „peníze jsou hospodářský statek, který slouží za obecné měnidlo a platidlo, obecnou míru a spolu uchovatele hodnot.“ Zprvu to byly nejrozličnější předměty (i plátno, od toho slovo platit), postupně plíšky dvou drahých kovů – zlata a stříbra ražené jednostranně (brakteáty), později oboustranně. Přehled mincí užívaných v Čechách je uveden v kapitole 34.

Při pročitání „Paměti“ se často setkáváme s údaji o penězích, ceny jsou uváděny v kopách grošů. Groš byla od r. 1300 mince o velkém obsahu stříbra, hodnota groše však postupně klesala, jak byla ryzost měny snižována. Zachované rčení – je jako za groš kudla znamená, že hodnota groše byla malá. To přinutilo Jiřího z Poděbrad, který spravoval zemi za krále Ladislava Pohrobka, provést reformu a dát razit nový pražský groš. Opět rčení – za krále Holce byla za groš ovce, svědčí o vysoké hodnotě groše. Název groš zůstal jako označení tříkrejcaru tolarové a potom i zlatníkové měny.

Pražské groše obíhaly i v 17. století a kopa (60 ks) grošů zůstala jako početní jednotka až do konce 18. století. Nejběžnějším oběživem však byla drobná mince, tzv. peníze a haléře, jež tvořily zlomky groše. Groš se dělil na drobné mince, jejich hodnota i názvy se měnily s dobou (haléř, malý peníz, bílý peníz, krejcar ap.). Od r. 1750 se drobné mince razily z mědi, zlatky a jejich díly ze stříbra.

V Čechách byly v oběhu nejen groše a zlaté, ale i množství cizí mince. Obtíže vznikaly při platbách míšenským grošem. Ustálil se poměr 1 groš český = 2 grošům míšenským. Postupně vznikaly otázky kolem finančních záznamů, často se nevědělo, jde-li o groše české nebo míšenské.

Od r. 1762 se objevují první papírové peníze – bankocetle.

Od r. 1892 byly v Čechách v oběhu zlaté mince v hodnotě 100, 20 a 10 korun, stříbrné v hodnotě 5, 2 a 1 koruna, drobné mince 20, 10 haléřů z niklu, 4 haléř a 1 haléř bronzové. Kromě mincí byly v oběhu papírové státovky i bankovky směnitélné za zlato. Pětizlatková státoverka platila 10 korun a od té doby se desetikoruně říká pětka. Rakouská měna platila u nás až do r. 1918, odluka měny byla provedena 26. února 1919.

Prvními československými papírovými penězi byly rakousko-uherské koruny opatřené kolkem. Ještě v r. 1919 přišla do oběhu první čs. papírová platidla. První bankovky byly vydány po zřízení Národní banky československé v r. 1926.

Devizový kurs Protektorátu 10K za 1 RM znamenal podhodnocení koruny o jednu třetinu. V období Protektorátu zabavili Němci 42 899 kg ryzího zlata. Po vyhlášení Protektorátu byly původní peníze postupně stahovány a nahrazeny novými. Obnovené Československo bylo zaplaveno bezcennými platidly, k 30. 4. 1939 činilo oběživo 94 miliard korun. Měnová reforma byla provedena 1. 11. 1945, zavedena nová čs. koruna, obíhající peníze prohlášeny za neplatné a do hodnoty 500 Kčs byly směňovány za nové, nadbytečné peníze vázány na zvláštním účtu, tzv. vázané vklady a při další reformě bez náhrady zrušeny. Tato reforma se uskutečnila 30. 5. 1953 se současným zrušením lístků na potraviny a průmyslové zboží. Výměna peněz se uskutečnila v poměru 50:1 s tím, že 300 Kčs starých na osobu bylo vyměněno v poměru 5:1.

Po rozdělení republiky v r. 1993 se peněžní jednotkou České republiky stala koruna česká (Kč). Bankovky a mince byly postupně stahovány a nahrazovány novými českými penězi. V červenci 1993 byla uvedena do provozu jablonecká mincovna (bižuterie), která od r. 1995 razí všechny nominály oběžných i pamětních mincí. V témže roce zde byly vyraženy i první zlaté mince České republiky.

Životní úroveň našich předků byla rozdílná, podle majetnosti předka. Nejnázornější představu o tom si uděláme porovnáním velikosti roboty, event. kontribuce, nebo vyšší sjednaných výměnků pro případ stáří (další text převzat z rodinné kroniky).

A/ Výměnek Jana Helebranta z Oujezda č. 23 (*Grunt 21 jitra 1147 sáhů měl ročně roboty 59 dvou-spřežních potažních dní s koňmi a deset a půl ručních dní; při vyvazení z roboty zaplatil 375 zlatých vejkupní částky, což odpovídá gruntu o velikosti tří osmin lánů.*)

Listina o smlouvě trhové uzavřená 20. srpna 1876 mezi Janem Helebrantem z Oujezda u Svijan č. 23 co prodávajícím a Janem Helebrantem (synem) a Marií Kaprasovou (synovou nevěstou), co kupujícími. Jan Helebrant jsa dle gruntovní knihy Oujezdské list 414 knihovním vlastníkem prohlašuje listinou touto, že jsme jmenované tyto nemovitosti se vším co hřebem přikuto nebo hlínou přimazáno, se vším příslušenstvím, v těchto mezích a hranicích a s týmiž právy jakož on nemovitosti ty držel a užíval aneb držeti a užívatí oprávněn byl, Janu Helebrantovi a Marii Kaprasové za obapolně ujednanou trhovou cenu 3265 zl. r. č. prodal a do jejich úplného a neobmezeného vlastnictví a ovládnutí odevzdal. Kupující zaplatějí: - dceři prodávajícího Marii provdané Černé v Újezdě č. 5–1200 zl, - Kateřině provdané Jonové z Březiny – 1265 zl, - prodávajícímu zbytek – 800 zl.

Prodávající vyhrazuje sobě následovní doživotní každoroční výměnek a sice: svobodný a teplý byt společně s hospodáří ve světnici, právo postavit sobě ve světnici hospodářově postel, stůl a dvě židlice, právo při hospodářově dříví sobě pokrmy a nápoje připravovati, ve sklepě místo pro brambory, mléko a zelí, právo požadovati od hospodáře vyčištění prádla, obsluhy v případě nemoci neb nemožnosti sobě samu posloužití, právo obilí do mlýna sobě hospodářovým potahem nechat dovézt a mouku z mlýna přivézt, dále právo k výhradnému volnému používání světničky v síni vedle náspy, do kteréž hospodář kamna s troubou do komína povinnen a je v dobrém pořádku udržeti vázán jest, dále právo k užívání prostřední komory na pavlači a chlívku pro prase; dále ročně devět korců žita, pět korců pšenice, jeden cent čistě vytrženého lnu, 16 beček brambor; 40 liber másla, v masopustě prase živé 60 lib. těžké, 6 lib. sýra na strouhání a sice 3 lib. k svijanské pouti a 3 lib. k posvícení, 6 kop slepičích vajec, čtvrtý díl ovoce ze vše-

ho stromoví na zahradě tak jak se natrhá, právo sobě mimoto každoročně jeden strom třešňový a jeden švestkový k česání vybrat, jednu čtvrtci máku, jedno vědro naloženého krouženého zelí, 6 kuřat a sice 3 k posvícení a 3 k svijanské pouti, 1 husu vykrmenou obrostlou k posvícení Oujezdskému, každodenně 5 žejdlíků mléka, jak se nadojí, každou neděli a každý svátek ještě k tomu 1 žejdlík smetany, o posvícení a o svijanské pouti vždy 3 žejdlíky smetany sladké, 1 sáh polenového dříví 30" dlouhé a půl kopy otýpek.

Kupující přejímají tento výměnek k výslovně na se k plnění od sv. Jakuba tj. 25. července 1876 k plnění rukou nerozdílnou, a jsou, pokud to dávky připoustějí povinni výměnek ten čtvrtletně napřed odváděti.“

Životní úroveň rodiny Jana Helebranta byla zřejmě slušná, obě z dcer dostaly slušná věna, i na prodávajícího zbylo.

B/ Výměnek Václava Loudy ze Zásady č. 3 (*Chalupa o výměře 2 jitra 1030 sáhů, 27 zlatých 40 krejcarů vejkupní částky*) *Při prodeji chalupy v r. 1854 pro Václava Loudu zaknihován tento výměnek:*

„Zůstane tam pro starý výměnič Václava a Alžbětu Loudovský manžele na této usedlosti ze smlouvy od 28. dubna 1845 vejmének až do jejich obouch smrti dále zachovaný, který v následujícím pozůstává: Mimo svobodného spolu bytu v sednici s hospodářem, pohodlí na peci, pečení a vaření při hospodářovým dříví, v pádu potřeby vyprání prádla a posloužení, užívání jedné komory v síni, jednoho špejchárku a patřičného místa ve sklepe, ostatní každoročně tři korce žita, jeden korec ječmene, půl korce pšenice, deset tunek bramborů, jedno vědro naloženého zelí, jednu kopu vajec, čtrnáct liber másla, osm liber sejra, čtrnáct liber vytrženého lenu, od sv. Jiří až do sv. Havla každodenně jeden žejdlík kozlího (!) nesbíraného a dva žejdlíky vysbíraného mléka, pak čtvrtý díl z domácí zahrady a sklizeného ovoce.

Dále také zůstane tam pro jejich dítky, totiž Floriána, Jana, Petra a Marii Loudovou zajištěný byt v této chalupě až do jejich zaopatření zachovaný.“ (8 dětí již žilo mimo rodinu.)

Životní úroveň rodiny Václava Loudy zřejmě nebyla veliká, z vejmínku muselo žít šest osob. Po smrti Václava Loudy se majetek rozdělil na jedenáct dílů a na každého dědice připadl 1 florén 46 a 2/11 krejcaru r. č. dědictví.

Z porovnání obou výměnků vidíme, jaké rozdíly v životní úrovni byly.

Grafická úprava
© Dušan Koutník, Tomáš Vacek

>>Pokračování příště>>

dílo
Ing. Oldřicha
Loudy

na pokračování

Obecní Zpravodaj vydala

© Obec Vlastibořice
v prosinci 2020

Adresa redakce:
Obecní úřad Vlastibořice
Vlastibořice 23
463 44 Sychrov
tel.: +420 485 146 025
e-mail:
zpravodaj@vlastiborice.cz
www.vlastiborice.cz

Redakce:
Dipl.-Übers. Dana Lund
Balounová
Mgr. Lucie Koutníková
Ing. Martin Beksa
Stanislav Bittner
Dušan Koutník
Pavel Svačinka

Jazyková korektura:
Mgr. Lucie Koutníková

Fotografie na obálce
© Dušan Koutník

Grafická úprava
© Dušan Koutník,
Tomáš Vacek

ISBN: MK ČR E 20317